

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

Michal Macháček

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vliv bezdomovectví na systém hodnot jednotlivce

Michal Macháček

Bakalářská práce

2018

zadání

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michal Macháček**
Osobní číslo: **H15061**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Téma práce: **Vliv bezdomovectví na systém hodnot jednotlivce**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

student provede terénní výzkum v komunitě lidí bez domova s cílem zjistit, jak se v důsledku změny životního stylu změnil jejich hodnoty, jak jim rozumí a zda si vytváří nový sociální systém s vlastními symboly a hodnotami. Student prostuduje relevantní literaturu a propojí teorie a metodiky s reálným výzkumem a jeho závěry.

Zadání – druhá strana

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Arnolds, K. (2004): Homelessness, citizenship and identity. The uncanniness of late modernity. New York: State University Press. Humes, E. (2012): Garbology. New York: Pinguin. <http://pgp-cz.webnode.cz>

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Adam Horálek, Ph.D.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2023**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

ANOTACE

Bakalářská práce se věnuje problematice bezdomovectví. Zabývá se především materiálními, ale i duševními hodnotami lidí bez domova. Zaměřuje se na dvě skupiny lidí bez domova, a to na lidi dlouhodobě pobývajících na ulici a lidi pohybujících se na ulici pouze krátkodobě, pro něž je pobyt na ulici pouhou epizodou nebo opakujícím se jevem. Výzkumná část práce je postavena na údajích z terénního deníku, který je výstupem kvalitativně zaměřeného terénního výzkumu. Byly zjišťovány údaje o minulosti, přítomnosti, ale i možné budoucnosti lidí bez domova. Práce se zaměřuje na zjištění, jak se v důsledku změny životního stylu změnily jejich především materiální, ale i duševní hodnoty, a které hodnoty jsou pro lidi bez domova nejdůležitější. Dílčí cíle zjišťují, jak lidé bez domova daným hodnotám rozumí a zda si vytváří nový sociální systém s vlastními hodnotami.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bezdomovectví, sociální vyloučení, hodnoty, sociální systém

TITLE

The impact of homelessness on individual's system of values

ANNOTATION

Bachelor's thesis deals with the issue of homelessness. It deals with material, but also mental values of homeless people. It also focuses on the two groups of homeless people, people long-lived on the street and people walking on the street only for a short time, for whom the street stay is a mere episode or a recurring phenomenon. The research part of this thesis is based on data from the field diary, which is the output of qualitatively focused field research. Data on the past, the present, but also the possible future of homeless people were surveyed. The work also focuses on how the material and mental values have changed, due to changes in lifestyle, and which values are most important for homeless people. Partial goals discover how homeless people understand the values and whether they are creating a new social system with their own values.

KEYWORDS

Homelessness, social exclusion , values, social system

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST

- 1 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ
- 2 MATERIÁLNÍ HODNOTY VE VZTAHU K OSOBNOSTI
 - 2.1 Zjevné bezdomovectví
 - 2.1.1 Definice zjevného bezdomovectví
 - 2.1.2 Vidličky a nože aneb správné vybavení zjevného bezdomovce
 - 2.2 Skryté bezdomovectví
 - 2.2.1 Definice skrytého bezdomovectví
 - 2.2.2 Celý život na zádech
 - 2.3 Materiální hodnoty a služby, jejich preference u lidí bez domova
 - 2.4 Bydlení

VÝZKUMNÁ ČÁST

3 VÝZKUM

3.1 Cíl výzkumu

3.2 Výzkumné otázky

3.3 Druh výzkumu

4 CHARAKTERISTIKA SOUBORU RESPONDENTŮ

5 KOMENTÁŘ K OTÁZKÁM V POLOSTRUKTUROVANÉM ROZHOVORU

5.1.1 Otázky polostrukturovaného rozhovoru

6 ZPRACOVÁNÍ DAT

6.1 Metoda zpracování dat

7 VSTUP DO TERÉNU

8 MATERIÁLNÍ HODNOTY, CO O MĚ VYPOVÍDAJÍ?

8.1 Zjevní bezdomovci

8.1.1 Běh života na ulici zjevných bezdomovců

8.1.2 Materiální zázemí skupiny

8.1.3 Jeden z příběhů zjevného bezdomovce

8.1.4 Skrytí bezdomovci

8.1.4.1 Denní rytmus skrytých bezdomovců

8.1.4.2 Materiální zázemí skrytých bezdomovců

8.1.5 Motor ekonomiky na ulici

8.1.6 Motivace k návratu do společnosti ve vztahu k materiálním hodnotám

8.1.7 Psychické rozpoložení jako důležitý faktor ve vnímání své situace

9 REŠERŠE LITERATURY

10 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

11 ZÁVĚR

12 POUŽITÁ LITERATURA

0 ÚVOD

Svoboda, volnost, naprostá absence povinností, které musí “průměrný člověk“ plnit, aby byl považován za plnohodnotného člena společnosti. I toto jsou představy, které jsou spojeny s bezdomovectvím. Jsou tyto představy reálné? Tato práce by měla poukázat na skutečný život lidí bez domova a jejich vztah k materiálním hodnotám, ale i na vztah lidí bez domova k majoritní společnosti. Bylo by dobré upozornit na provázanost těchto dvou skupin a přenášení způsobů jednání z jedné skupiny do druhé. Lidé bez domova jsou často nuceni uzavírat lokální spojení navzdory někdy i osobním antipatiím vůči některým členům, se kterými sdílí společný prostor. Zároveň si přenáší ze svého minulého života způsoby a vzorce chování ve vztahu nejen k ostatním osobám, ale i k materiálním hodnotám. Jejich postoj k materiálním hodnotám není však determinován vůči ostatním. Je pouze upraven na momentální majetkovou situaci, a jako takový by mohl ukázat na propojenost k životu prožitého v minulosti, ale také jako vliv majoritní společnosti na vnímání těchto hodnot. Není však bezdomovec jako bezdomovec. Téma této práce jsem si vybral záměrně s ohledem na mé pravidelné působení v azylovém domě. Již pátým rokem vypomáhám jako brigádník na noclehárně pro lidi bez domova. Noclehárna, která se otevírá pravidelně každou zimu, aby pokryla nedostačující kapacitu azylového domu, zapříčinila mé setkání s lidmi bez domova a dala mi tak nahlédnout nejen na těžké podmínky jejich života, ale i do jejich vzájemných vztahů, které nejsou vždy idylické, i když nutnost kooperovat se skupinou je pro tyto lidi klíčová, ačkoliv různorodost lidských povah je u lidí bez domova značná a téměř každý má

tak svůj originální příběh toho, jakým způsobem se ocitl na ulici. Pojem bezdomovec vyvolává u značného množství lidí podobné reakce. Majoritní společnost si často představuje bezdomovce jako neupraveného, opilého a hygienu nepreferujícího jedince. Mnohdy jim přisuzuje i negativní vlastnosti jako lenost, nezodpovědnost a jiné asociální způsoby chování. Obvykle však narazíme ve skupině lidí bez domova na zcela odlišné typy lidí, kteří mají velice rozličné životní zkušenosti. Tato práce, založená na terénním výzkumu, se věnuje především dvěma skupinám lidí bez domova, a to lidem s dlouhodobým pobytem na ulici a lidem s krátkodobou nebo opakovanou zkušeností života na ulici, a to především k jejich vztahu k materiálním hodnotám (ale i duševním hodnotám).

Komparací získaných dat můžeme zjistit preference k získávání a využívání materiálních hodnot. Od vztahu k materiálním hodnotám, a jejich vnímání určitými skupinami, pak vyplývá i motivovanost k navracení se k většinovému způsobu chování. Pokud však chybí motivace k navracení se do mainstreamového proudu, a je následně nahrazena rezignací na tyto hodnoty, je nasnadě se ptát, zdali se jedná o rezignaci úplnou nebo není pouze minulý vztah k hodnotám nahrazen jiným. Sherwood v Praze - známá lokalita s neblahou pověstí, kde v noci řádí gangy a potulují se zde zástupy narkomanů, kteří okrádají, ohrožujíc nebohé bezelstné vesničany nakaženou jehlou, jenž se vystupujíc z vlaku těší na netušené možnosti miliónové metropole. V tomto bahně velkoměsta byl započat výzkum. Způsob výzkumu byl pojat kvalitativní metodou. Bude proveden formou zúčastněného pozorování, a to z důvodu navázání přátelství a osobní důvěry. Nezbytnou součástí této práce je i terénní deník a polostrukturované rozhovory, které umožňují lepší

vhled do dané situace, ale reagují i na témata, která se v průběhu rozhovoru vynořila. Budou provedeny čtyři fáze sběru dat. První dvě byly třídní - víceméně seznamovací. V tomto období bylo důležité především navázání kontaktu s informanty a získání alespoň základní orientace v terénu. Nejdelší sedmidenní třetí fáze byla provedena v prosinci, a to zejména z důvodu nutnosti sdílet s informanty nelehké podmínky života v zimních měsících. Poslední fáze již opět pouze několikadenní, byla zaměřena již na vyhodnocená data a jejich doplnění či zpřesnění.

Jako začínající výzkumník, a vzhledem k důležitosti dlouhodobé práce se zkoumanou komunitou, bylo důležité odtajnit svoji identitu a soustředit se na dobré vztahy s informanty, což byl samozřejmě v některých případech nelehký úkol, ale pro mne jako milovníka červeného vína, a obzvláště značky RED, nebyl tento úkol nespílitelný. Samozřejmostí je anonymita jak celé skupiny, tak i jednotlivců. Etickou otázkou je i osobní zkušenost s případnými projevy recidivity. V rámci daného výzkumu jsem rozhodnut anonymizovat i tyto způsoby chování, a zároveň krotit své skryté zločinné choutky, které by se mohly pod pláštíkem anonymity projevit. Otázka anonymity je proto, s ohledem na informanty, velice důležitá. Lidé bez domova obvykle hovoří o svých osudech po seznámení velice snadno a někteří jsou dokonce pyšní na to, jak zvládly nebo zvládají pobyt na ulici. Ovšem i tyto informace nebudu spojovat s konkrétními osobami, ačkoliv by o to mnozí i stáli.

1 Definice bezdomovectví

Bezdomovectví v moderní společnosti má mnoho podob. Proto tedy uvedu dvě obecné definice bezdomovectví, které budou níže rozvedeny na základní okruh zájmu této práce.

Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo, který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či v neadekvátních podmínkách a nebo nejistých bytových podmínkách (Průdková 2008: 10)

Chronické bezdomovectví lze chápat jako syndrom komplexního sociálního selhání, které se projevuje neschopností akceptovat a zvládat běžné společenské požadavky (Vágnerová M., Csémy L., Marek J. 2013: 9)

2 MATERIÁLNÍ HODNOTY VE VZTAHU K OSOBNOSTI

Určují nebo determinují materiální hodnoty či služby lidskou osobnost? V této kapitole si popíšeme základní definice dvou zkoumaných skupin osob a význam materiálních hodnot a služeb ve společnosti obecně. Bohužel v použité literatuře je vztah k materiálním hodnotám jednotlivců zmiňován okrajově, přesto lze nalézt fragmentální útržky nebo obecnější vztahy k těmto hodnotám, a to především ze statistik nebo v přímých výpovědích lidí žijících na ulici v rozhovorech.

2.1 Zjevné bezdomovectví

Zjevné bezdomovectví, jak již sám název napovídá, se týká lidí bez domova, na kterých je zjevné, že nemají přinejmenším alespoň to základní, a to je stálé bydlení, obvykle i práci nebo další propriety spojené s životem většinové společnosti.

2.1.1 Definice zjevného bezdomovectví

Zjevní bezdomovci jsou ti, které většinou poznáme na první pohled podle zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu, nepřiměřené obuvi a podle jejich počínání (sbírání nedopalků cigaret, přehrabování s v kontejnerech, žebrání atd.). Málodky jsou bez zavazadel, protože u sebe mívají veškerý svůj majetek (Průdková 2008: 13).

2.1.2 Vidličky a nože aneb správné vybavení zjevného bezdomovce

Zde uvedu nejčastější potraviny, druh oblečení a funkční vybavení zjevných bezdomovců v rámci zkušeností mého působení jako pracovníka v sociálních službách.

Potraviny

Konzervy s různými obsahy, paštiky, instantní polévky, pečivo, větší balení sušenek (o které se často dělí s ostatními), tabák, alkohol, vlastní lžice nebo nožik, taška s oblečením, spacák nebo deka. Oblečení často neodpovídá velikostí majiteli, často znečištěné s perforací.

2.2 Skryté bezdomovectví

Existence skrytého bezdomovectví pro mne samotného bylo velkým překvapením. Bylo mi sice divné, jak je možné, že někteří bezdomovci mají lepší oblečení nebo jedí kvalitnější potraviny jak já. Nicméně tento fenomén mi odhalil příčinu takového stavu.

2.2.1 Definice skrytého bezdomovectví

Skrytí bezdomovci jsou ti, kteří jako bezdomovci žijí, ale nejsme schopni to rozlišit na první pohled, protože se snaží svůj životní styl tajit a problémy skrývají. Dbají o svůj vzhled, často mají dobře padnoucí čistý oděv (Průdková 2008: 14).

2.2.2 Celý život na zádech

Zde uvedu nejčastější potraviny, druh oblečení a funkční vybavení skrytých bezdomovců v rámci zkušeností mého působení jako pracovníka v sociálních službách.

Jídlo sice balené ale lepší kvality (šunka, sýry, klobásy), sladkosti jednorázové (čokoládové tyčinky aj.), hotová jídla do mikrovlnky, káva nebo čaj, zpravidla bez alkoholu, čisté, často značkové oblečení, padnoucí boty. Vlastní příbor i hrnek. Nejsou ověšeni taškami nebo igelitkami. Obvykle pouze batoh plus igelitka nebo krosna.

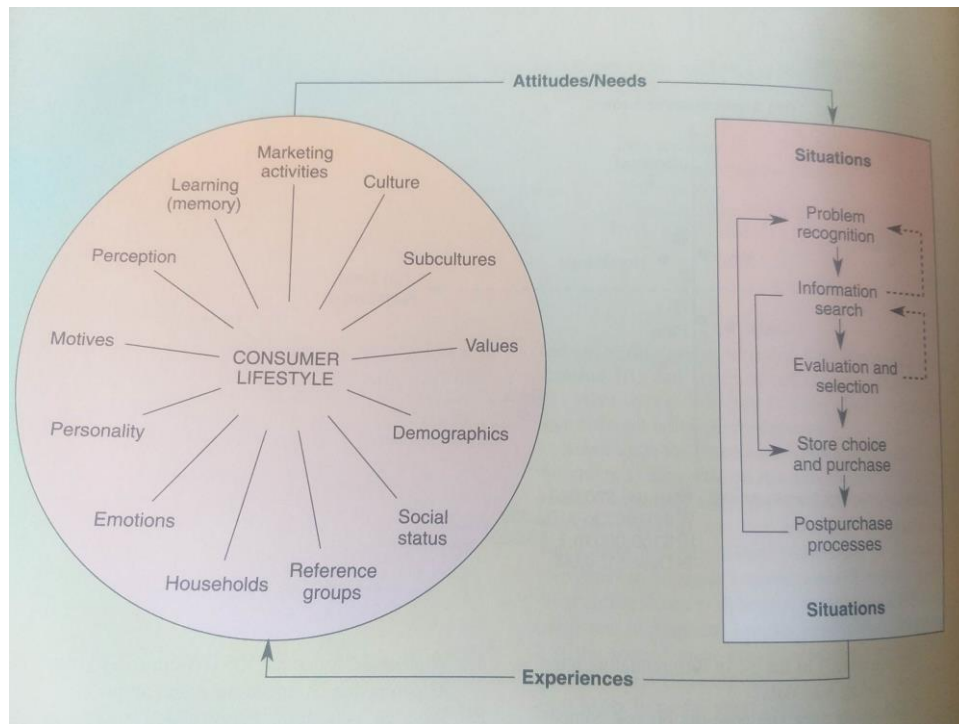
2.3 Materiální hodnoty a služby, jejich preference u lidí bez domova

Je zajímavé, že v údajně nejblahobytnější společnosti v zaznamenané historii lidstva, je zde sice marginální, ale počtem nemalá skupina lidí, která se musí živit odpadky ať už z jakéhokoliv důvodu. Pro příklad uvádím zpracování jedlého odpadu v USA:

Los angeles had a network of garbage feeding ranches to handle the edible portions of its waste in those days. By far the largest was Fontana Farms, fifty miles east of the city, which billed itself as the biggest hog farm in the world. Fontana at its height had a herd of sixty thousand pigs supplying a quarter of Southern California's ham and bacon. Feed consisted of daily shipments of 400 to 600 tons of Los Angeles garbage. (Humes : 77).

I přes veškeré snahy využívat potraviny po minimální spotřebě a tvoření potravinových bank mizí tuny jedlých potravin na skládkách. Není cílem této práce rozebírat tento stav věcí, ale pro nástínění vztahu lidí bez domova k materiálním hodnotám je to nezbytné. Podstata trhu je jasná. Vyrobit a prodat každému cokoliv. Pro každou skupinu obyvatel jsou tu výrobky a

potravin, které každý zákazník ocení. Možná se to nezdá, ale takovou skupinu vytvářejí i lidé bez domova. Jedná se o subkulturu, která má své potřeby a vytváří svůj vlastní konzumní

styl.

(Hawkins 1995: 582)

The whole of the discourse on needs is based on a naive anthropology that of the natural propensity to happiness. Happiness written in letters of fire behind the least little advert for bathsalts or the Canary island is the absolute reference of the consumer society it is the strict equivalent of salvation. But what is this happiness which haunts modern civilization with such ideological force (Baudrillard 2007: 49)

The appropriation and possession of goods ensuring comfort and esteem might indeed have been the principal motive behind human wishes and longings in the society of producers...(Bauman 2007: 29).

Z výše uvedených používaných výrobků a níže popsaného způsobu života, je jasné, že konzumní chování se nevyhýbá ani těm nejokrajovějším skupinám společnosti. Ideologie konzumu tak zůstává silnou součástí lidí bez domova a spoluvytváří i jejich identitu.

Preference některých výrobků má jasný praktický význam. Lepší je teplejší oblečení, jídlo z kontejneru nic nestojí, preferováno je jídlo s nulovou kazivostí, lehkou přenosností a jednoduchou přípravou, a to i někdy přes to, že se jedná o dražší variantu potravy.

Naproti tomu stojí to, co je možné nazvat zpracováním konzumní společnosti, což ale zároveň patří k postupné tvorbě identity jedince, jeho statusu a rolím, které denně prožívá. K takovému chování patří oblíbená značka tabáku, cigaret, alkoholu. U skrytých bezdomovců je to pak příklon k nějaké dražší hygieně a oblečení, včetně jeho stavu, značky instantní nebo jiné kávy a již několikrát jsme zažil i používání malých přenosných mlýnků na kávu. Bez takových drobností se člověk často cítí velice špatně, a to zvláště poté, co došlo ke změně sociálního statusu a původní role a identita se hroučí nebo zhroutila.

Vaše role je nejasná, je-li srovnána s pevností vašeho dřívějšího postavení a cíle. Ve skutečnosti můžeme být zmatení, jakou roli a jaké postavení máte zaujmout v tomto období, kdy jsou dřívější hodnoty náhle nejasné a rozpadají se (Erikson E.H. 2015: 114).

2.4 Bydlení

Důležitým faktorem je i otázka bydlení nebo snad lépe řečeno možnost přespávání v přijatelných podmínkách. Jedním z určujících faktorů bezdomovectví je především dostupnost bydlení. Dostupnost bydlení určuje poptávka po bydlení. Zajímavým prvkem je potřeba žít samostatně, což samozřejmě zvyšuje tlak na nabídku bytů a ceny nájmu. Tímto se řadíme k západní společnosti kde: *Celkově poptávka po bydlení v posledních letech rostla a to v důsledku růstu počtu lidí, kteří žijí v jednočlenných domácnostech. Tento trend souvisí nejen s rostoucí rozvodovostí a stárnutím populace, ale také v souvislosti s tím, že lidé mají rostoucí potřebu žít samostatně a to i bez partnera... (Fitzpatrick 2004: 33).*

Tím se vysvětluje i větší míra přítomného skrytého bezdomovectví se kterým jsem se setkal v rámci revýzkumu.

VÝZKUMNÁ ČÁST

3. VÝZKUM

Bude proveden empirický výzkum skládající se z terénního výzkumu. Terénní výzkum, kvalitativně zaměřený, bude postaven na zúčastněném pozorování lidí bez domova. Pozornost je věnována především dvěma skupinám lidí bez domova a to lidem dlouhodobě pobývajících na ulici a lidem pohybujících se na ulici pouze krátkodobě, pro něž je pobyt na ulici pouhou epizodou nebo opakujícím se jevem. Výstupem terénního výzkumu bude terénní deník s daty informujícími o materiálních hodnotách lidí bez domova a polostrukturované rozhovory, které jsou zaměřené jak na minulost, současnost, ale obzvláště na budoucnost (motivace). Ze získaných údajů budou vybrány ty hlavní (nejdůležitější) hodnoty. Cílem práce bude zjistit, jak se v důsledku změny životního stylu změnil jejich především materiální, ale i duševní hodnoty, jak jim rozumí a zda si vytváří nový sociální systém s vlastními hodnotami.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem práce bude zjistit, jak se v důsledku změny životního stylu změnil lidem bez domova s dlouhodobým a krátkodobým pobytem na ulici jejich vztah k materiálním

hodnotám, jak jim rozumí a zda si vytváří nový sociální systém s vlastními hodnotami a jak se liší.

3.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka 1:

Jaké jsou změny hodnot v důsledku změny životního stylu a jak chápou dané hodnoty?

Výzkumná otázka je zaměřena zejména na chápání hodnot materiálních a jejich vztahu k nim. Důležitou perspektivou v této oblasti výzkumu bude i uvědomování či neuvědomování si těchto hodnot.

Výzkumná otázka 2:

Jakým způsobem a zda vůbec si zkoumané osoby vytváří nový sociální systém s vlastními symboly a hodnotami a v čem se liší?

Výzkumná otázka je zaměřena především na změnu sociálního systému v průběhu přechodu z majoritního sociálního systému směrem k novému. Zda jsou nuceni přijmout nové životní podmínky nebo si vytváří, eventuálně adaptují původní systém ke své současné pozici.

Výzkumná otázka 3:

Jak se liší zkoumané skupiny dlouhodobých a krátkodobých bezdomovců ve vztahu k materiálním hodnotám?

Výzkumná otázka směřuje ke komparaci odlišných způsobů vnímání materiálních i duševních hodnot, ale i motivací k jejich naplňování, u dvou odlišných skupin lidí bez domova.

3.3 Druh výzkumu

Na základě výzkumného problému byl zvolen výzkum kvalitativní. Jako metody sběru dat bylo použito zúčastněného pozorování, které nabízí díky osobnímu kontaktu, lepší vhled do života respondentů, a polostrukturovaný rozhovor. Ten umožnil to, že z předem vybraných otázek bylo možno reagovat i na nově vzniklá témata, která se v průběhu rozhovoru objevila.

Vzhledem k rozsahu bakalářské práce byly otázky z polostrukturovaného rozhovoru, vztahující se k materiálním hodnotám a vztahu ke zkoumaným skupinám, zpracovány formou tabulky a její výstup bude okomentován v kapitole Shrnutí výsledků výzkumu. Sondou do výzkumu samotného je kapitola 9 MATERIÁLNÍ HODNOTY, CO O MĚ VYPOVÍDAJÍ?, která bude taktéž okomentována ve výsledcích výzkumu.

4 CHARAKTERISTIKA SOUBORU RESPONDENTŮ

Výzkumný soubor respondentů se dělí na dvě odlišné skupiny. První soubor respondentů je složen z lidí dlouhodobě žijících bez domova, který byl vybírán náhodně v oblasti širšího centra Prahy. Druhý soubor respondentů je složen z lidí s krátkodobou zkušeností s životem bez domova, soubor byl vybrán záměrně na základě upozornění prvního souboru respondentů, tak i na základě kontaktů mezi vlastními známými výzkumníka. Zkontaktováno bylo 23 osob zjevných bezdomovců, z toho 17 absolvovalo rozhovor včetně skupiny 7 lidí, se kterými jsem strávil 3 dny v zimním období a 7 dní v letním období v roce 2018. Tato společnost byla v poměru šest mužů a jedna žena a proto jsem ženský element z tohoto vzorku vypustil, i když rozhovor byl také realizován.

Soubor respondentů skrytých bezdomovců byl převážně z Pardubicka a rozhovory byly realizovány na veřejných místech. Zúčastnilo se 8 osob. Delší trávení času s touto skupinou, jako v prvním případě, neproběhlo. Ke sběru dat došlo během celého roku 2018.

5 KOMENTÁŘ K OTÁZKÁM V POLOSTRUKTUROVANÉM ROZHOVORU

5.1 Otázky polostrukturovaného rozhovoru

1. Jaké máte rád jídlo?
2. Jaké máte rád pití?
3. Měl jste něco z toho rád v minulosti, co si dnes nemůžete dovolit?
4. Co rád děláte ve volném čase?
5. Je něco, co vám vyloženě vadí na životě na ulici?
6. Využíváte služeb neziskových organizací?
7. Jakou službu využíváte nejčastěji?
8. Máte nějakou věc, rituál bez kterého se nemůžete obejít?
9. Měl jste tuto zálibu i před životem na ulici?

5.2 Komentář k otázkám v polostrukturovaném rozhovoru

Otázky jsou voleny tak, aby bylo možné zjistit vztah současného způsobu života k minulosti a zda se přenáší alespoň část identity do současnosti.

5.3 Tabulka otázek a odpovědí respondentů

Zjevní bezdomovci	RZ1	RZ2	RZ3	RZ4	RZ5	RZ6	RZ7	RZ8
1. Jaké máte rád jídlo?	svíčkovou	guláš	svíčkovou	řízek	řízek s bram. salátem	steak	gulášek	smažák
2. Jaké máte rád pítí?	vino	pivo	jak kdy	pivo	pivo	vino	pivo	sodovku
3. Měl jste něco z toho rád v minulosti, co si dnes nemůžete dovolit?	ano svičkovou	jo	jo tu svičkovou	ne	no to jídlo	steak	jídlo	mám na všechno
4. Co rád děláte ve volném čase?	Piju s kámošema	kecám	rád si dám tabáček	rád se podívám na televizi	leju	potkávám chábry	piju	procházím se
5. Je něco, co vám vyloženě vadí na životě na ulici?	zima	benga	lidi	zima	málo chlastu	zima	jak se chovají lidi	zima
6. Využíváte služeb neziskových organizací?	ne	občas	ne	jo	ne	ne	občas	pravidelně
7. Jakou službu využíváte nejčastěji?		nocleh		televize, nocleh			nocleh	sprcha, nocleh
8. Máte nějakou věc, rituál bez kterého se nemůžete obejít?	tabák, kámoši	pivo	kafe	rád jim	rád chodím po městě	v zimě oheň	kafe, cigárko	kafe
9. Měl jste tuto zálibu i před životem na ulici?	ne	ne	jo	ano	ne	ne	jo	ano
Skrytí bezdomovci	RS1	RS2	RS3	RS4	RS5	RS6	RS7	RS8
1. Jaké máte rád jídlo?	steak	americký brambory	Krupičku	Knedlo, zelo	mekáč	od mamky	řízek	KFC
2. Jaké máte rád pítí?	něco ostřejšího	colu	vino	pivo	sprite	colu	pivo	red bull
3. Měl jste něco z toho rád v minulosti, co si dnes nemůžete dovolit?	Ano	jo	Ano	jo	jo	ano	ano	ano
4. Co rád děláte ve volném čase?	plavu	chodím do kina	hrajú hry	kámoši	pařím (myslěno hry)	jezdím autem	výlety	hry
5. Je něco, co vám vyloženě vadí na životě na ulici?	hygiena	zima	hygiena	ty lidi	lidi	nepohodlí	bezřáci	blbý připojení
6. Využíváte služeb neziskových organizací?	ano	ano	jo	ano	ano	ne	ano	ano
7. Jakou službu využíváte nejčastěji?	nocleh	nocleh,sprcha	nocleh	nocleh	nocleh		nocleh	nocleh
8. Máte nějakou věc, rituál bez kterého se nemůžete obejít?	sprcha	sprcha	káva	cigarety	sprcha	kafe	sprcha	sprcha
9. Měl jste tuto zálibu i před životem na ulici?	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano

7 ZPRACOVÁNÍ DAT

7.1 Metoda zpracování dat

Zpracování dat je provedeno na základě metody zakotvené teorie. Tato metoda umožní, vzhledem k velkému množství získaných dat, vytrýdit a seřadit data do kategorií, na základě

kterých může být formulována nová teorie. Na přepsané polostrukturované rozhovory bude použito otevřené kódování, které z textu vyselektuje opakující se slova, nebo slovní spojení a zařadí je do vytvořených kategorií. Podobným způsobem budou zpracována data ze zúčastněného pozorování, především pak informace z terénního deníku. Jednotlivá data i popisy situací a způsobů chování budou seřazena a zpracována stejným způsobem.

8 VSTUP DO TERÉNU

Místo a čas vstupu do terénu byl vybrán i s ohledem na výzkumníkovu působení v organizaci pomáhající lidem bez domova v Pardubicích. Místo terénu bylo tedy vybráno mimo lokalitu města Pardubic a jeho okolí a to konkrétně bylo vybráno hlavní město Praha. Tento výběr má, z hlediska výzkumu, tu výhodu, že koncentrace lidí bez domova je v Praze výrazně vyšší než v ostatních obcích v České Republice. V tomto ohledu je i pestrost osobních životních zkušeností i různých způsobů života na ulici. Negativním faktorem,

z hlediska výzkumu, je pak větší procento lidí bez domova, kteří jsou závislí na různých návykových látkách. Tento fenomén je v Praze tak rozsáhlý, z tohoto bylo celkem těžké najít skupinu lidí bez domova, kde by alespoň jeden drogově závislý člověk nebyl. Nicméně skupinky lidí bez domova, které spolu i vzájemně kooperují, jsou většinou rozvrstveny obvykle na tři až pětičlenné skupiny, kde je maximálně jedna osoba ve skupině, která je drogově závislá. Místa, která byla vybrána k hledání skupiny, se kterou by bylo možno spolupracovat, byla vybrána dopředu, avšak na místě samém bylo zjištěno, že prvkontakty na těchto místech nevedou přímo k nalezení dané skupiny, ale vedou k odkazům na jiné osoby, se kterými je možno se zkontaktovat. Takovýchto kontaktů jsem dostal několik desítek v různých částech města. Zkontaktováno bylo 23 kontaktů od různých osob a spolupráce byla navázána se skupinou takzvaných, zjevných bezdomovců“, jak je popisuje T. Průdková ve své knize o bezdomovectví (Průdková 2008: 13), která byla aktivní jak v obstarávání jídla, tak i financí, které se následně přerozdělovali ve skupině. Další důležitou informací, pro určení vhodného ročního období, byla zkušenost jednoho z mých respondentů, se kterým spolupracuji již delší dobu, a to konkrétně to, že nejlepší období pro život na ulici z hlediska materiálního je

zejména zimní období. V tomto údobí je snadnější sehnat si potraviny z kontejnerů, popelnic i košů umístěných ve veřejném prostoru, jelikož se tyto potraviny v nich umístěných výrazně pomaleji kazí. Další nepřehlédnutelnou výhodou je i větší empatie ostatních obyvatel k lidem žijících na ulici a v neposlední řadě i větší kapacity a různé charitativní akce, které se

v zimním čase realizují. Nevýhodou samozřejmě zůstává zima, jenž je všudypřítomná a ne vždy má člověk možnost se ohřát v nějakém veřejném prostoru nebo s kamarády u ohně (což je však například v centrech větších měst nemožné). Nicméně z hlediska hygieny je zima pozitivním faktorem. Není potřeba, pokud je zima, provádět hygienu tak často jako v období letním.

Byla tedy mnou zkontakována skupiny lidí osob bez domova, která má pět členů, muži, z toho jeden z nich je drogově závislý. Věk skupiny byl v průměru 40 let. Skupina mne přijala váhavě, avšak po vysvětlení svého záměru a po vzájemném seznámení nebyl problém se skupinou pobývat delší dobu a troufám si i říct, že došlo se členy skupiny i ke vzájemným sympatiím. Je pravděpodobná i možnost další spolupráce pokud se skupina udrží pohromadě. Samozřejmě, že bych však všem ve skupině přál, aby se jejich situace výrazně zlepšila.

Tato skupina se nerada obrací na jakékoliv charitativní organizace a snaží se být soběstačná. Jejich argumentace pro takové jednání bylo především to, že je systém, jak funguje, zklamal a takto se cítí svobodní. Příčiny, které je dostaly na ulici, jsou především rozvod a ztráta zaměstnání (obvykle se jedná o krátký časový úsek mezi těmito událostmi), propuštění z výkonu trestu nebo z pobytu z různých typů léčeben. „Častou příčinou sociálního úpadku bývá i úmrtí v rodině“ (Průdková 2008: 16).

Další skupinou, se kterou bylo pracováno, byly osoby bez přístřeší, které využívají služeb charitativních nebo sociálních. Tito lidé jsou různí a využívají těchto služeb z různých pohnutek. Někomu vyhovuje jídlo, oblečení zdarma, někomu možnost umýt se a vyprat si oblečení a jinému zase třeba možnost vyřídit si administrativní věci kvůli dávkám nebo možnost dívat se na televizi, jít na počítač a být v teple během provozu těchto služeb. Je však

skupina lidí bez domova, která využívá těchto služeb více, než skupina se kterou jsem absolvoval pobyt na ulici. Jsou to takzvaní „skrytí bezdomovci“, jak je popisuje T. Průdková ve své publikaci o bezdomovectví (Průdková 2008: 14). Na první pohled takového člověka nerozeznáte od osoby, která je plně integrována ve společnosti. Umyté vlasy, čisté oblečení a vcelku běžný zjev je u těchto lidí standartem. Čím se však odlišují, je to, že veškerý svůj majetek neustále nosí sebou v batohu, sportovní tašce nebo i igelitce. Tito lidé využívají služeb pro ně určených a mimo to mají i někteří z nich práci, buď na částečný, nebo i na plný úvazek, avšak z různých příčin nejsou schopni zajistit si bydlení (nejčastější příčinou jsou dluhy). Takovýto člověk má poměrně hodně financí na potravu i na svoje potěšky (cigarety, sladkosti), vyhýbají se však alkoholu nebo ho pijí nepravidelně. Obvykle se nebaví se zjevnými bezdomovci, avšak v rámci služeb, které navštěvují, jsou s nimi solidární. Osobně jsem provedl 18 rozhovorů s těmito osobami v různých organizacích nebo ve venkovních podmínkách v různých městech. Příčiny pobytu na ulici u této skupiny jsou zpravidla ztráta bydlení v důsledku rozvodu nebo při ztrátě zázemí v rodině, ať už z důvodu tragédie nebo rozchodu s rodiči. Pokud se zároveň ocitají bez zaměstnání, je situace o to horší, avšak existující vazby na kamarády nebo známé jim dávají stále velkou šanci na získání práce i bydlení. Zvláště pokud si udrží návyky ze svého minulého života.

Poslední skupinou jsou občasní bezdomovci, což jsou lidé, kteří se ocitli nebo ocitají bez domova jednou nebo vícekrát. Takový člověk zpravidla buď ani nevyhledá, nebo využije charitativních a sociálních služeb jednorázově, pro nový start do pro něj běžného života.

Tento soubor rozhovorů jsem pořídil na základě kontaktů mezi svými známými, kde každý z nich o nějakém takovém člověku věděl a měl na něj dokonce i kontakt. Osobně jsem byl překvapen, kolik lidí se v takové situaci ocitlo. V tomto okruhu bylo zpracováno 15 rozhovorů. Obvykle na veřejných místech jako jsou kavárny nebo restaurační zařízení. Příčinou ztráty bydlení byl především rozkol s rodiči nebo partnerem, avšak nevyskytují se zde další nepříznivé faktory, jako například ztráta zaměstnání v důsledku alkoholu nebo drog nebo ztráta většiny kontaktů na příbuzné nebo známé.

9 MATERIÁLNÍ HODNOTY, CO O MĚ VYPOVÍDAJÍ?

9.1 Zjevní bezdomovci

Bezďák, vágus, závodník (bezdomovec s kárkou), špína, alkohol, drzost. Nejčastější negativní označení a asociace spojené s lidmi bez domova, kteří jsou na ulici takřka jako doma. Jejich nevýhodou je zcela jasná identifikace ze strany majoritní společnosti. Na druhou stranu však i vzhled a chování v módu zjevného bezdomovce přináší určité možnosti, kterých lze na ulici využít.

9.1.1 Běh života na ulici zjevných bezdomovců

Po seznámení se skupinou jsem se účastnil běžného života na ulici společně s nimi, a to v rozsahu jednoho týdne v kuse a poté několika výjezdů, konkrétně pěti, po třech dnech

vcelku. Je nutné ještě podotknout, že mnou vybraná skupina nevyužívala služeb charitativních nebo sociálních s výjimkou získání ošacení a obutí. Jejich základnou byla jakási plechová

bouda, zřejmě bývalá garáž, před ní bylo ohniště, kde se po ránu a na večer vařilo v kotlíku jídlo. Prostor, kde se tento „domov“ nacházel, byl na okraji bývalé průmyslové zástavby, která dnes mění svou tvář developerskými projekty.

Běžný den začínal pro každého jedince ve skupině jinak a to s ohledem na to, jak byli domluveni, jakou činnost bude ten nebo ten člen skupiny vykonávat. Tato činnost se dělí zhruba na tyto oblasti: potraviny, kuřivo a alkohol a v neposlední řadě i finanční hotovost. Obvykle jsou tyto činnosti stále rozdělovány jakýmsi vedoucím skupiny, kterým je osoba, která dokáže skupině přinést největší příděl a má tak přirozenou autoritu. Ten obvykle určuje, kdo a co musí v daném týdnu zajistit, nicméně není to přísně direktivní a obvykle se jedná o diskuzi, která zahrnuje i osobní plány jednotlivců ve skupině. Například Jarda chce navštívit kamaráda Honzu a po cestě jde přes lokalitu, kde je výhodné získat nějakou finanční hotovost, a zároveň tak může i nakoupit nějaký alkohol či něco jiného, co skupina potřebuje. Tato diskuze, jejímž výstupem jsou úkoly pro dané jednotlivce na následující týden, je následně ukončena. Tato diskuze jako i všechny ranní aktivity jsou doprovázeny požíváním alkoholu. Skupina se pak vydává na obhlídku svého rajónu i se zásobami alkoholu. Bedlivě sleduje jiné lidi bez domova, které neznají. Pokud zjistí, že taková osoba se v jejich prostoru objevuje pravidelně, tak takového člověka zpravidla osloví a zeptají se ho, kdo je a odkud přijel. V případě, když takový člověk není agresivní a vysvětlí, proč a jak se dostal sem, je mu i nabídnuta pomoc od skupiny a může i po nějakou dobu se skupinou trávit čas, dokud si nenajde vlastní místo k přespaní. Zároveň zdraví a dávají se do řeči a popíjejí se svými

známými na veřejných místech. Sdělí si novinky od ostatních, ale také různé historky až klepy, které se již někde doslechli. Některé z těchto informací jsou však důležité, jako například, kde se začali zamykat kontejnery nebo kde nejčastěji vyhánějí nebo začali vyhánět z veřejných prostor příslušníci represivních složek. Těchto dopoledních výprav se obvykle neúčastní všichni členové skupiny, ale pouze jejich část, obvykle dva až tři členové. Ostatní se vydávají obstarávat jim zadané věci nebo si vyřizují své záležitosti nebo navštěvují své známé v jiných lokalitách. Pokud navštěvují známé, jsou zpravidla pozvaní na společnou sešlost s jinou skupinou nebo s jedincem, který pohostí hosta alkoholem. Je však slušností vzít alespoň nějaký alkohol na takové pozvání.

Odpolední čas je využit buď v podobném duchu jako dopolední nebo v případě nedostatku zásob potravin či jiných produktů k jejich obstarání. Jak již bylo řečeno, je výhodné se v zimním období zaměřit na získání finanční hotovosti. Ta je důležitá především k získání alkoholu a tabáku. Jak jsme si už řekli, v zimním období není příliš problém obstarat si potravu z kontejnerů, a potraviny se dokupují za hotovost jen ve výjimečných případech, obvykle se jedná o korunové položky. K vybírání kontejnerů preferovala skupina spíše večerní hodiny, protože v příkrovu tmy se dalo vyhnout městské policii, která čas od času hlídá pořádek u kontejnerů nebo řeší vybírání kontejnerů s papírem. V případě, že bylo postaráno o materiální věci, posedávalo se na lavičkách a debatovalo, což se i v zimě dalo snést, pokud jste se zahřívali alkoholem. Nicméně bylo nutné dělat v pobytu venku pauzy a najít si i místo na ohřátí v blízkosti takového venkovního stanoviště, jelikož prsty a nohy za pár hodin při pobytu venku značně promrznou, zvláště když nemáte vhodnou obuv, což se paradoxně týkalo spíše mne než kolegů ve skupině. Takové místo na ohřátí bylo obvykle nějaké větší obchodní centrum nebo větší krytý veřejný prostor, kde trvá delší dobu, než si vás všimne ochranka nebo policie a jste vykázan. V obchodních centrech se proto vyplácí, jako první navštívit supermarket, kde si můžete vybrat například víno nebo i pouze dva

rohlíky a samozřejmě s dalším výběrem příliš nespícháte. U kasy pak zaplatíte, následně navštívíte veřejné toalety, kde lze i vykonat menší osobní hygienu, eventuelně i potřebu. Nedoporučuje se korzovat po obchodním centru kolem drahých butiků, kde je ostražitost ochranky obchodního centra vyšší. Na toaletách lze strávit i delší dobu, avšak ty jsou také více hlídané ochrankou a jsou pravidelně kontrolovány, takže je možné zde strávit i dvě hodiny, ale poté budete vyvedeni a již se ten den pravděpodobně v takovém obchodním centru neohřejete. Ve večerních hodinách se všichni scházejí na základně, kde se uvaří společné jídlo. Poté se buď zůstává na místě, zvláště pokud není vhodné počasí, nebo se opět vyráží do města, kde probíhají obdobné aktivity. Spát se chodí kolem jedenácté až jedné hodiny noční. Noční klid je však často rušen příslušníky policie, kteří mají rádi přehled, kdo se v jaké lokalitě nachází.

V letním období je samozřejmě situace zcela jiná, pobyt venku je samozřejmostí a více se využívá prostoru před obchodními centry k získání financí, které jsou v tomto období důležitější, protože je nutno i častěji dokupovat potraviny. Je i zvykem přesunout základnu, na několik týdnů, na okraj města k vodě, kde je dostupné i nějaké větší obchodní centrum a kde je možné složit hlavu v případě nepříznivého počasí. V takovém případě se o zimní základnu stará jeden člen skupiny, postupně se střídají.

Výše popsaný den se samozřejmě mění a jsou v něm i napínavé chvíle, kdy dochází k rozbrojům mezi ostatními skupinami lidí bez domova, policií nebo i jednotlivci z kriminálního prostředí a drogově závislými lidmi (v tomto případě se jedná zpravidla o jednotlivce, samotáře).

9.1.2 Materiální zázemí skupiny

Skupina osob, ke které jsem se připojil, disponuje, jak vlastním majetkem, tak majetkem osobním. Zpravidla nemívají kontakt na žádné rodinné příslušníky ani své známé z období, kdy žili většinovým způsobem života. Krádež se považuje za porušení pravidel soužití a takový člověk je vyobcován ze skupiny. Co jsem měl možnost vyslechnout, se taková věc stává více u lidí, kteří jsou drogově závislí a skupina vždy takového člověka u sebe má, avšak fluktuace těchto lidí je vysoká.

Společný majetek

Společným majetkem jsou především věci určené k vaření. Jedná se o kotlík a kovovou konstrukci, na které je zavěšen. Společným majetkem jsou i potraviny určené ke společné konzumaci, včetně koření a dochucovadel, ačkoliv nejsou na veřejném místě a každý má potraviny a dochucovací prostředky uschovány v osobních věcech, tak jejich nesdílení ve skupině není prakticky možné. S jistou dávkou fantazie lze považovat i místo a přístřeší za společný majetek skupiny, i když samozřejmě reálný majitel je jiný. Nicméně se o toto místo všichni starají, jako by jim reálně patřilo, a zabrání poškození nebo dokonce zničení tohoto útočiště, jak jednotlivcem, tak jinou skupinou lidí bez domova, nesou velice nelibě a může pak dojít i k osobním útokům. Takové znesvářené skupiny nejsou zcela ojedinělé a boje o různá místa mají i nepříjemné konce jako například zapálení stanů nebo dřevěných přístřešků. I alkohol, ačkoliv ho každý kupuje sám, tak ho považuje za svůj majetek (i když byl pověřen nákupem alkoholu). Je samozřejmé, že pokud někdo koupí alkohol i mimo určení, tak ho při společném trávení času dá takzvaně do placu. Sejde-li se jiná skupina s jinou, pořádají se téměř degustace levných vín a tvrdého alkoholu, jelikož každá skupina preferuje něco jiného. Když je takové události přítomna i žena, jsou pak takové sešlosti výrazně bujařejší a je zvykem alkohol i dokupovat, aby se zábava udržela ve správném tempu.

Z potravin jsou preferovány hlavně levné těstoviny, které jsou doplňovány buď konzervami, které se kupují (spíše letní záležitost) nebo uzeninami nalezenými v kontejnerech. K těmto uzeninám se konzumuje i pečivo taktéž nalezené v kontejnerech. Z konzerv převládá oblíbený lunchmeat nebo vepřové ve vlastní šťávě. Z dochucovadel se používá nejčastěji sójová omáčka nebo klasické maggi. U některých skupin je postup podobný, ale u těch, kteří mají ve svém středu osobu, která má nějaký větší finanční příjem, se situace ve skupině výrazně zlepšuje. Čas od času dochází i k tomu, že je nalezena vyšší finanční částka. V takovém případě se nešetří a kupuje se dražší alkohol i potraviny. Šetření na horší časy nebývá zvykem.

Osobní majetek

Základem osobního majetku je pro člověka, který je odkázán na venkovní živly bezpochyby jeho oblečení. Oblečení je uchováváno v nákupních taškách i z toho důvodu, že lépe izoluje než například batoh nebo sportovní taška. Tyto věci jsou ponechány na základně, kde obvykle jeden člen skupiny zůstává. Horší pozici mají lidé bez domova, kteří žijí samotářsky a musí vyhledávat různé úkryty v terénu, kde si tyto věci ponechají, avšak nikdy nemají jistotu, že se s těmito věcmi znovu shledají. Šatník se obvykle skládá z několika kalhot, tepláků, triček, svetrů a spodního prádla. Důležitá je i zimní bunda a samozřejmě obutí, které nemusí být značkové, hlavně když zahřeje. Z dalšího majetku jsou to především věci praktické, jako je například nožik, lžice nebo dokonce i příbor, nějaký ten hrneček a esšálek nebo plastová miska na jídlo (s keramickým nádobím jsem se setkal minimálně s výjimkou hrnečků). Někteří z nich mají u sebe i věci ryze osobní povahy, které jim připomínají předchozí život. Jedná se o menší nepraktické předměty, jako jsou sošky, křížky nebo kniha, u některých i fotky rodiny, o kterou přišli nebo s ní nemají kontakt. Jde i o věci praktické jako je budík, hodinky, zapalovač, nebo zmíněné nádobí v podobě hrnečku nebo otevíracího nožíku, ke kterému mají nějaký vztah, a je spojen se vzpomínkami jak na dětství,

rodinu nebo práci, ve které strávili mnoho let. Z tohoto (a nejen z toho) lze usuzovat, že tvrzení o tom, jak systém selhal a zklamal tyto lidi tak, že se do něho již nechtějí zapojit, je přece jen trochu nevěrohodný, pokud si tito lidé uchovávají vzpomínky na dobu minulou jako pozitivní a pro ně uklidňující. Otázkou je jakou roli sehrála transformace ekonomiky z centrálně plánované na kapitalistickou, na kterou se starší ročníky odvolávají, ale podle mého šetření prožila, již velká část lidí bez domova, se kterými jsem se setkal, v socialistickém zřízení menší část života, a i ti starší přišli o práci až v druhé polovině devadesátých let minulého století. Naopak značná část lidí, kteří tento přechod takzvaně nezvládli, se sama s velkou vehemencí pustila na začátku devadesátých let do podnikání, kde, jak je všeobecně známo, nevládly ideální podmínky a toto divoké podnikání mělo za následek, že řada lidí skončila s milionovými dluhy, které není reálně splatit. Jejich přecenění sil nebo machinace mezi různými i kriminálními skupinami, zde vytvořila první velkou skupinu bezdomovců po sametové revoluci.

Vztah k místu, které je obýváno

I když si každý z těchto lidí uvědomuje, že není možné získat do vlastnictví místo, které si vybrali pro svůj pobyt na ulici, tak i přesto dochází k nostalgii po místech předchozích, které byly něčím výjimečné a zároveň získávají i vztah k místu, kde v současnosti žijí.

Možnost chránit si nějaké místo je vždy lepší ve skupině, to platí i o snadnější obživě, ale místo pobytu jeden člověk chránit nedokáže. Výhodnost skupiny v tomto ohledu je zjevná. Pokud dojde k narušení tohoto prostoru, je reakce rychlá a to nejprve slovní, ale může se změnit i ve fyzický kontakt.

9.1.3. Jeden z příběhů zjevného bezdomovce

Respondent K. J. (42) sděluje svůj životní příběh.

Jako malej sem měl dobrý zázemí. Mamka byla hodná a táta trochu prudás, ale asi jako každej chlap. Měli jsme byt i auto, jezdili jsme každej vikend na chalupu. Od mala sem hrál fotbal. Ve škole sem měl docela dobrý známky a pak sem šel na střední, kde sem udělal maturitu a stal sem se výpravčím. Už od střední sem víc pil s partou, ale na vesnici to bylo normální i u kluků, co sme hráli fotbal. Do práce sem chodil pravidelně, takže sem neměl s pitím problém. Asi ve svejch 24 letech sem si našel manželku a přestěhoval jsem se k nim do baráku. Manželka byla přísná a neměla ráda, když sem chodil pít do hospody, což bylo téměř vždy po práci s kámošma z fotbalu. Nakonec si našla nějakýho frajera a jednoho dne sem našel kufry před barákem. Neřekl sem ani slovo a šel sem. Rodiče už na vesnici nebydleli, přestěhovali se k bratrovi do Hlučína, kde měl dům. Já sem šel do práce a nechal sem si věci v šatně. Začal sem ale víc pít a párkrát sem nedorazil do práce. Naštěstí mě nevyhodili, ale degradovali na posunovače, kde sem dělal další dva roky. Na vesnici sem neměl kde bydlet, takže sem spával přes léto po posedech nebo jen tak pod širákem a v zimě v odstaveným vagonu, co byl na naší stanici, a když sem se s chlapama domluvil, tak sem mohl bejt i v dílně, kde byly malý kamna. Pít sem ale nepřestal a tak jednoho dne sem dostal padáka. Vzal sem si jen jeden kufr a jel sem do Prahy. Myslel sem si, že tu funguje nějaká charita, kde můžu přespat, ale dopředu sem si nic nezjistil, takže sem zůstal viset na hlavním nádraží. Potkal sem tam pár bezdomáčů a zeptal sem se jich, kde by se tam dalo přespat. Vzal mě mezi sebe a tam sem začal opravdu hodně chlastat. Časem sem našel i nějaký ty červený kříže a podobně, ale tam sem nikdy dlouho nevydržel, protože sem chlastal a tam se to nesmí. Příležitostně sem měl i nějakou tu brigádu a dokonce sem půl roku dělal strážnýho v jednom obchodáku, ale tam když se dozvěděli, že sem na ulici, na mě hodili, že sem tam ukradl nějaký flašky a vyrazili mě. Tak sem se na brigády vysral a začal sem před obchodákama žebrot, čímž sem si vydělal někdy i víc než co sem dostal na některých brigádách. Pak sem si našel partu a chodili sme a

rozdělovali si fachu společně a od té doby žiju stejně a sem spokojeněj. Bratr se ke mně nehlásí a s rodičema taky nevím, co je.

Respondent na doplňující otázky odpověděl, že preferoval vždy dražší alkohol před pivem nebo drahým jídlem a ošacením. Byla to pro něj věc, za kterou byl ochoten utratit větší peníze než za jiné věci. Co se týče finanční stránky, tak měl svoje peníze v rámci domácnosti, ale nákupy a placení složenek měla na starosti manželka.

Alkohol je častým problémem v rámci bezdomovectví a lidé z této skupiny s ním měli větší zkušenost, i když ne v takovém měřítku jako na ulici, i předtím.

9.2 Skrytí bezdomovci

9.2.1 Denní rytmus skrytých bezdomovců

Pro osobu, která se chce dostat zpět do koloběhu života, který měl před ztrátou svého sociálního statusu je bezpochyby pravidelný denní rytmus. Většina lidí, kteří se dostanou na ulici, se o něco takového zpočátku pokouší, avšak pokud člověk nemá zaměstnání, je to práce poměrně obtížná. Pokud nemá zaměstnání, snaží se obvykle navštěvovat denní centra, určená pro lidi bez domova, a svůj volný čas věnuje hledání práce. Když práci má, je to o něco jednodušší dodržet jakýsi denní rytmus. Důležitá je i motivace, že špatné údobí skončí a jejich situace se zlepší. V případě, že mají neřešitelné dluhy a nejsou schopni si najít práci na černo, tak obvykle po čase sami rezignují a stávají se z nich bezdomovci zjevní. Jejich náplň přes den je tedy obvykle buď zaměstnání, nebo její hledání a pobyt v centrech, kde můžou vyřídit jak administrativní, hygienické ale i společenské potřeby.

9.2.2 Materiální zázemí skrytých bezdomovců

Nejhorší, co se může člověku na ulici stát, z hlediska materiálního, je ztráta jeho osobních věcí. Tito lidé proto nosí všechny své osobní věci sebou. Jako zjevní bezdomovci nemají příliš kontaktů na své příbuzné nebo známé, ale občas přece jen mají někoho, kdo se jim snaží pomoci. Většinou se jedná o kolegy z práce, kteří jim umožní i úschovu některých věcí nebo i ubytování v garáži nebo v rekreačním objektu a podobně. Řada z nich bydlí ve stanech, které buď každý den balí a nosí ho sebou nebo ho nechávají ve skupině, kde je více stanů. Vazby mezi sebou skrytí bezdomovci v takovém stanovém městečku sice mají, ale každý se víceméně stará spíše o sebe a solidarita je zde především ve vzájemném hlídání majetku. Ovšem oblečení, hygienické potřeby, doklady a jídlo si nosí vždy sebou. Jednak z nedůvěry k ostatním lidem bez domova, ke kterým nemají tak pevné vazby a za druhé i k praktičnosti, kdy je možné použít hned vše, co má člověk u sebe, pokud je to vyžadováno, například při kontaktu s různými organizacemi, jejichž služeb využívá, pak není nutno cestovat zpět do provizorního přístřeší, které obvykle nebývá u hlavních tras veřejné dopravy. Další možností, jak přečkat nepříznivé období života, je i pobyt v azylových domech. Pokud má člověk tuto možnost, potom obvykle netrvá dlouho a člověk se vrací do běžného života do jednoho roku. Odpadá tím i starost o uskladnění majetku, který je možno si zde uschovat. V azylových domech jsou lidé především produktivního věku a většina z nich má skutečně zaměstnání. Pobyt v takovém zařízení, a to nejenom v azylových domech, se značně eliminuje šance propadu člověka na ulici a to především i díky tomu, že zde platí striktní pravidla provozu, včetně eliminace konzumace alkoholu a jiných návykových látek. Lidé, kteří nemají tuto možnost, nosí všechn svůj majetek sebou, a tak je možné je na ulici i poznat. Obvykle velice slušně oblečený člověk táhnoucí velkou nákupní tašku s batohem po

ránu, je takový typický obrázek člověka, který zrovna opouští nějaké pobytové zařízení se svým majetkem. Je zvláštní, že tito lidé nemají, tak jako zjevní bezdomovci, u sebe věci osobní povahy (až na pár výjimek, zejména u žen, a i tak se jedná spíše o fotografie). Z příběhů, které jsem vyslechl, bych to přičetl tomu, že se dostali na ulici někdy i ze dne na den a nebyl tak čas si vybrat některé věci. Samozřejmě, že z některých věcí by se mohli stát dodatečně věci osobní povahy jako budík nebo otevírací nůž, pokud by se skutečně dostali na dlouhou dobu na ulici, avšak v současné pozici tento vztah k věcem nemají. Z toho je zjevné, že i svůj pobyt na ulici považují pouze za přechodné stádium. S tím souvisí i preference ve výběru potravin, které konzumují. Na rozdíl od zjevných bezdomovců nešetří příliš na jídle a kupují si dražší značky konzerv a polotovarů, ale ty jedí spíše z praktičnosti konzumace, než že by to byla jejich obvyklá strava. Většina z nich se, pokud má tu možnost, stravuje v závodních jídelnách nebo si kupuje již hotové polotovary, které mají možnost si ohřát v denních centrech nebo azylových domech. Nebývá neobvyklé, že se stravují i v rychlých občerstveních nebo veřejných jídelnách, vysokoškolské menzy nevyjímaje. V centrech, kde se stravují, nemají problém rozdělit se o potraviny s jinými bezdomovci, pokud jsou o to požádáni nebo vidí, spíše však slyší z hovorů, že někdo už dva dny nejedl. O oblečení se však nedělí ani je nevyměňují, jak je to zvykem u zjevných bezdomovců. O své oblečení se starají, někteří mají i vlastní prací prášek, a pokud si nějaký kousek oděvu zničí, neváhají využít šatníku různých charit. Dávají však přednost značkovým věcem před praktickým oděvem, i z toho důvodu, že se snaží nepůsobit jako lidé bez domova, ale jako běžní občané. Vzhledem k tomu, že častěji využívají služeb jim určených, není pro ně praktičnost oděvu důležitá. Musím ovšem podotknout, že ne každá služba pro lidi bez domova má dostatečnou kapacitu, a tak i někteří z těchto lidí se dostávají na ulici v nevhodném oblečení, což je zejména v zimním období až život ohrožující věc. Co se týká hygieny, využívají sprchy, buď na pracovištích nebo v organizacích, které tuto službu za poplatek nebo zdarma poskytují. Letní

období někteří z nich tráví u vody ve stanech, kde je hygiena snadnější. Vlastní tak i výrazně více hygienických potřeb než bezdomovci zjeví. Obvykle mají celou škálu různých hygienických potřeb od holicích strojků, přes různé šampóny a sprchové gely, ale i papírové kapesníky nebo vlhčené ubrousky. Mají i vlastní mobil, obvykle již dotykový a samozřejmě u sebe nosí i větší finanční hotovost, jelikož není záhodno tu nechávat ve skříňce v práci nebo s ní dokonce přespávat mezi ostatními. K úschově ji svěřují zaměstnancům pobytových služeb, které využívají a jsou tyto prostředky uloženy do trezoru a ráno opět vydány. Místo pobytu, které využívají je pro tento typ lidí bez domova pouze přechodnou stanicí a nemají k němu žádný vřelejší vztah.

9.3 Motor ekonomiky na ulici

Poslední skupinou, o kterou jsem se zajímal, byli lidé, kteří se ocitli na ulici nečekaně, i když měli poměrně velký příjem a i rozsáhlý osobní majetek. Jejich reakce na takovou situaci je rozdílná. Někteří uschovají svůj majetek u rodičů nebo u známých a jdou využít pobytových služeb pro lidi bez domova. Druhá skupina také uschová svůj majetek u známých, avšak bydlení řeší vlastní cestou. Obvykle přespávají v autech, v garážích, v zaměstnání, v kancelářích nebo šatnách eventuelně na chatách svých příbuzných nebo přátel. Tato situace je pro ně samozřejmě nepříjemná ale snaží se jí co nejefektivněji řešit a málokdy vypadnou ze svého pracovního rytmu, který se pro ně stává ještě důležitější než předtím. Jako příklad uvádím výpověď mého známého, který na ulici v autě přečkal čtyři měsíce a další dva měsíce přespával u kamarádů.

Respondent L. F. (33) sděluje svoji zkušenost z životem na ulici.

Na ulici sem se dostal, když se se mnou přítelkyně rozešla, protože sme bydleli v pronajatým bytě. Nes sem to blbě a musel sem jít k psycholožce, která mně napsala prášky. To mi trochu pomohlo, ale nechtěl sem být někde, kde jsme byli spolu, takže sem odmítnul jít

zpátky k rodičům, protože i tam jsme spolu byli hodně. Začal sem teda spát v autě a normálně sem jezdil do kanceláře, kde sem dělal do pozdního večera projekty, a pokud už v kanceláři nikdo nebyl, tak sem tam přespal, a když tam někdo byl, tak sem šel spát do auta.

Takhle to fungovalo asi 4 měsíce, kdy se to o mě dozvěděli mí kámoši a nabídli mi, že můžu přespávat u nich, takhle sem objížděl asi 15 kámošů, kde sem vždycky dvě až tři noci přespával. To mi dost pomohlo, protože i ten kontakt s kámošema mě dost zvednul a motivoval mě postavit se zase nahoru. Pak sem si koupil byt, jelikož sem za projekty dostal tolik peněz, že sem v pohodě dosáhnul na hypotéku.

Tento příběh je takovým typickým příkladem pro danou skupinu. Neochota využít azylu u rodičů je dána z různých příčin a takové osobě pak nezbývá nic jiného než řešit svoji bytovou situaci jinak. Faktorem, který není zanedbatelný v takovýchto případech je i stud přiznat ostatním, že se do takové situace dostal. Z hlediska jiných materiálních potřeb se takový člověk nemusí uskrovnovat. Naopak velice často tímto pobytem na ulici značné prostředky ušetří. Na pobyt na ulici však vzpomíná s hrůzou a nerad by se do takovéto situace dostal znovu.

9.4 Motivace k návratu do společnosti ve vztahu k materiálním hodnotám

Jaké jsou tedy motivace, pokud nějaké jsou, k návratu do společnosti a co tito lidé preferují za materiální hodnoty, a jak je to ovlivňuje v jejich názoru na znovuzачlenění do ekonomického procesu? První skupina, která byla sledována, má sice k návratu do společnosti negativní postoj, nicméně při bližším pohledu zjistíme, že svůj způsob životního stylu příliš nezměnila, i když úroveň spotřebovávaných produktů klesla o několik řádů. Tito lidé berou popíjení alkoholu jako formu zábavy a těžko by se s ní rozloučili jak v minulosti, přítomnosti, tak i v budoucnosti. Je důležité však říci, že i ve většinové společnosti je alkohol jako společenská forma zábavy tolerován. Tato zábava není však pro běžně žijícího člověka jediná.

Může sledovat sport, má manželku, děti nebo jiné aktivity, které si však sám vybírá. Problém je však v tom, že možnost nějaké zábavy nebo jiných aktivit na ulici je mizivá a jednorázové akce pořádané různými institucemi nebo možnost stálých aktivit v těchto centrech nejsou tak časté. Osobně jsem byl svědkem, kdy v nejmenované organizaci nainstalovali stolní tenis a byli překvapení, že nikdo toho nevyužívá. Předtím však neproběhla mezi klienty žádná diskuze, jestli někdo o takovou věc stojí, natož aby se někdo klientů ptal na jejich záliby nebo se zajímal o jejich příběh. Takovéto věci se pracovník dozvídá, až když se klient v nějakém neformálním rozhovoru rozmluví, ale tyto informace nejsou nikde zaznamenány, natož aby se jich využívalo ke zlepšení služeb. Je to dáno i direktivní snahou vést takové instituce podle jasného řádu, jehož změna nebývá jednoduchá. Proto se pití na ulici a hovor s ostatními lidmi ve stejné situaci stává jedinou formou zábavy, která je pro ně, z nabízených možností, přijatelná. Neznamená to však, že by chtěli zůstat ve své současné pozici navždy. Pokud by měli lepší možnost vyžití a setkávali by se i více s jinými skupinami obyvatel, mohlo by to mít pro ně pozitivní efekt a získali by i lepší motivaci k návratu do společnosti.

Druhá skupina osob bez přístřeší je na tom s motivací k návratu do společnosti zcela jinak. Ze začátku jde až o přemotivovanost, kterou obvykle střídá zklamání, že návrat není tak rychlý, jak doufali. Jejich vztah k alkoholu je spíše vlažný a preferují spíše lepší potraviny a péči o zevnějšek než utrácení za alkohol. I návyky a forma zábavy je u nich jiná než u první skupiny. Ti, kteří mají dotykový mobil, velice často s oblibou hrají triviální hry, u kterých je možný postup na další úrovně. Pokud narazí takovýto člověk na spoluhráče, začne obvykle vášnivá debata o různých možnostech ve hře a i k vychloubání na dosažené zkušenosti v ní. Ačkoliv se to zdá na první pohled možná hloupé, je to přece jen motivační efekt, který je přítomen, a když je možný ve hře, zcela přirozeně je pro ně možný i v životě. Kdo z nich vlastní mobil tlačítkový, má zpravidla jinou formu zábavy. Například sleduje stále sport, i když formou koupeného levného deníku Sport. Tyto drobné formy zábavy udržují člověka

takříkajíc jednou nohou stále v systému a je velká naděje, že se povede i následná integrace do většinové společnosti. Důležitým faktorem je i to, že většina z těchto lidí neztratila kontakty na všechny svoje příbuzné nebo známé a mají tak možnost získat pomoc i od nich, zvláště pak pokud je stále navštěvují a vidí, jak funguje běžná domácnost. Toto je pro ně i na základě rozhovorů velká motivace k návratu zpět. Respondent Jarda k tomu říká:

Když sem se dostal na ulici, cejtil sem se hrozně. Kamarádům sem nic neřek, ale stejně se to dozvěděli. Mám kamaráda, co má rodinu a chodil sem k nim na jídlo, i když sem dostával podporu v nezaměstnanosti a měl sem peněz na jídlo dostatek. Občas sem tam i přespal. Věděl sem, že bych taky chtěl takhle jednou žít a nemůžu zůstat věčně bez práce a nic nedělat. Když sem neměl práci, tak to byla hrozná nuda. Občas sem šel do hospody a někdy si i koupil lahvičku sebou, ale jinak sem moc nepil. Rád sem chodil po obchodáku nebo po akcích, který byli zdarma. Jinej kamarád mi dohodil pak práci a z ubytovny jsem se dostal postupně do pronájmu. Našel sem si přítelkyni a doufám, že se na ulici už nedostanu. Ale byla to cenná zkušenost.

V tomto případě byly pomáhající osoby dokonce dvě, které pomohli Jardovi v jeho těžké situaci. Samozřejmě jako pomoc uvedl i různé organizace, kde sehnal zpočátku nocleh a měl možnost se i umýt a vyprat si věci. Ovšem návrat do běžného života byl především zásluhou jeho známých.

Poslední skupinou, kterou jsem spíše vyslechl, než pozoroval, jsou lidé, kteří se ocitají na ulici krátkodobě. Ti ač nejsou obvykle po psychické stránce v pořádku z nastalé situace, dokáží ji překonat buďto vlastními silami nebo s pomocí příbuzných nebo přátel. Vzniká tak například nezvyklá situace, kde klienta azylového domu vyzvedává luxusní vůz značky Audi. Tito lidé mají, tak silné zázemí, ale i své osobní návyky, že pro ně není problém vyřešit

nepříznivou situaci v relativně krátkém čase. Zároveň je důležité i to, že nemění svoje pravidelné aktivity, i když jsou bez domova. Respondent Honza o tom říká:

Byl se sice na ulici a žil sem v garáži, ale dělal sem všechno jako předtím. Chodil sem plavat a na squash a s kamarádama do vinárny nebo na obědy do restaurace o polední pauze. Nikdy sem se nelitoval, ale bylo mě trochu divně, když sem potkal takovýho toho klasickýho bezdomovce a říkal sem si, jestli taky náhodou nejezdil někdy v bavoráku. A to mě vždycky nakoplo pracovat ještě víc a řešit tu svoji situaci. Nerad na to vzpomínám, ale aspoň teď chápu, že taková věc se může stát doopravdy asi každému.

Motivace pro návrat do klasického vzorce je v tomto případě i to, že si člověk uvědomí, že i pokud skončil na ulici, přece jen má možnost v krátké době ji opustit, zvlášť pokud k tomu má i dostatek prostředků.

9.5 Psychické rozpoložení jako důležitý faktor ve vnímání své situace

Nemůžeme však poukazovat pouze na vztah k materiálním věcem. Například rezignace, ke které dochází po určitém období života na ulici, je spíše psychologický stavem mysli, než skutečným materiálním krachem. Rezignace obvykle začíná formou postupného ubírání ze svého standartu, který si snaží i během pobytu na ulici udržet, jednoho dne však dojde k prozření, že se dostal až příliš na dno a již není cesta zpět. Jako příklad tohoto postupu cituji respondentů EX04 a EX02 z knihy *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* „*Tak já jsem neměl kde bydlet, že jo, tak jsem byl v hospodě a pak jsem tam usnul a probudil jsem se a pak mi to všechno došlo, že ono člověk se nestane bezdomovcem ze dne na den, to ani nejde, to je blbost, to je dlouhej proces, jak z jeho strany, tak ze strany protějšku nějakýho.*“

„No, to já to tak vidím, že jo, že prostě jako já jsem neměl žádnou jinou šanci, než že skončím na ulici, že dopadnu nějak blbě. Jo. Tam prostě nebylo nic, tam nebylo žádný zázemí, nebo nějaký, že jsem neměl žádný vzdělání, neměl jsem nic“ (Vágnerová, Csémy, Marek 2014: 257).

V první citaci vidíme uvědomění si situace a v druhém ztotožnění se a vysvětlení situace, do které se respondent dostal. Velice demotivujícím jevem je neúspěch získat nebo si udržet práci. Dalším pak pro mnohé nedostačující sociální programy, které by jim umožnili snadněji se vrátit do normálního života. Jídlo a dočasné provizorní přístřeší pro ně není zcela motivační, i když jsou i za to rádi, pokud toho mohou využít.

10 REŠEŠE LITERATURY

Literatura k bakalářské práci s názvem: Vliv bezdomovectví na systém hodnot jednotlivce, byla vybírána s ohledem na provedený terénní výzkum, a již předem formulované výzkumné otázky. Nebyly použity jako relevantní zdroje bakalářské a diplomové práce, především z důvodu odlišností v provedených výzkumech. Tyto práce obvykle pracují s kvantitativními postupy a používají spíše sociologických metod výzkumu. Dostupné zdroje jsem rozdělil na tři obsahové skupiny. Je však nutné upozornit, že mnohé publikace nelze takto striktně zařadit do těchto oblastí. Mnohé z nich jsou průnikem všech rámcových skupin a toto rozdělení slouží především k lepší orientaci výzkumníka v dostupné literatuře na základě převažujícího obsahu v jednotlivých titulech.

První oblastí jsou výzkumy již provedené a teoretické informace o bezdomovectví (Bezdomovectví, Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí, Bezdomovectví: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie).

Druhou oblastí jsou koncepce a teoretické úvahy o současném západním životním stylu, a to i ve vztahu k materiálním hodnotám (Sociologie životního stylu, The Consumer Society: Myths and Structures, Consumer Behavior, Consuming life).

Třetí oblast je pak převážně zaměřena na psychologické koncepty a úvahy o moderní společnosti a s ním souvisejícím konzumerismem (O psychologii bytí, Paradoxní štěstí), z nichž vyniká především posledně zmíněná kniha, kde jsou detailně popsány životní cykly a pocity konzumenta, a to jak ty pozitivní, tak také negativní. Tyto procesy jsou, dle mého mínění, člověku dnes již tak moc vnucovány a člověk je přijímá do té míry, že se bez nich nemůže obejít, a to ani v případě, že klesne na pomyslné materiální dno.

Literatura k metodologii byla vybrána na základě způsobu výzkumu. Konkrétně se jedná o titul **Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii**. Tato publikace je z mého

pohledu značně nevyrovnaná, co se týče obsahové stránky (převládající historie výzkumu oproti informacím o metodologii výzkumu jako takovém).

První publikace, kterou jsem četl, byla kniha **Bezdomovectví** od Táni Průdkové z roku 2008, mi poskytla všeobecný přehled v oblasti bezdomovectví. Jeho právního uchopení a tehdejší formy pohledy na vznik a příčiny tohoto jevu. Dále také popisuje formy pomoci lidem bez domova a patologické jevy, které jsou spojeny ať už okrajově nebo přímo s bezdomovectvím. Informace z této knihy jsou dvojího druhu. Prvním zdrojem informací jsou sociologická data a výskytu bezdomovectví v různých lokalitách, množství služeb poskytujícím pomoc lidem bez domova a poukazuje i na kriminální statistiku spojenou s bezdomovectvím. Druhým zdrojem informací jsou výzkumy některých výzkumníků mezi lidmi bez domova, jenž však tvoří menší část než zdroje z první skupiny. Tato publikace je zcela nesporně důležitým zdrojem informací o základní představě o bezdomovectví jako celku. Odkazuje na různá statistická data celorepublikového významu, tak používá sociologické výzkumy a v menší míře odkazuje i na výzkumy antropologického typu. Další publikace **Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí** je výsledkem, který vznikl díky několika antropologickým výzkumům. Kniha je zaměřena zejména na zkušenostech informantů a dává jim i velký prostor v interpretaci těchto nabytých zkušeností.

Vysvětlení různých patologických jevů, je na rozdíl od výše zmíněné publikace, přenecháno především na informantech a výzkumníci se pouze snaží některé tyto informace komparovat s existujícími prameny. Tato kniha dává dobrý vhled do života mladých lidí, kteří se ocitli

z nějakého důvodu na ulici a poskytuje interpretaci tohoto života samotnými aktéry, což je pro budoucího výzkumníka neocenitelná pomoc pro následný pobyt v terénu.

Kniha **Bezdomovectví: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie** popisuje různé výzkumy a metody týkající se lidí bez domova ve Velké Británii ukazují různé metodologické postupy výzkumy a různé strategie ve vztahu k informantům.

Důležitou částí, kterou se bude výzkum zabývat, je i forma životního stylu lidí bez domova. K tomuto tématu je relevantní kniha **Sociologie životního** stylu, jenž se zabývá jak alternativními způsoby životních stylů, tak hodnotovými orientacemi aktérů. Neopominutelnou částí jsou i kapitoly o Chudobě a bohatství, Kvalita života, Výdaje a spotřeba. Ke komparaci s výsledky výzkumu bych rád konfrontoval kapitolu o Spotřebitelství a spotřebitelském životním stylu. Téma spotřeby je podrobněji rozebráno i v další publikaci s názvem **The Consumer Society: Myths and Structures**. V této knize se jako nosné téma nese tvrzení, že spotřeba je osou současné kultury. S tím bych rád porovnal vztah ke spotřebě a materiálním věcem u lidí bez domova. V podobném duchu se nese i obsah další knihy **Consuming life** zabývající se spotřebitelskými postoji a propojuje je se vzorci chování, jenž dává do kontextu s různými zdánlivě nesouvisejícími aspekty společenského života. Posledním textem zabývajícím se životním stylem a spotřebitelským chováním je titul **Consumer Behavior**. Kniha podrobně popisuje druhy spotřebitelského chování a především motivace a vlivy směřující k tomuto jednání. Důležité jsou i vztahy s jinými aspekty života, které spotřebitelské chování ovlivňuje. Z této publikace je však nutné vypreparovat dílčí pasáže textu týkající se obsahu v kontextu výzkumu.

Dalším tématem s pojením s touto prací je i pochopení motivací k určitému chování, a to jak k materiálním, tak duševním hodnotám. K tomuto tématu byla vybrána publikace s názvem **O psychologii bytí**, která se zabývá vztahem mezi psychologií člověka a lidskými hodnotami,

každodenní motivací lidí, ale i možnou změnou osobnosti ať už formou učení nebo na základě prožitých zkušeností. Poslední publikace, kterou využiji ke své práci je **Paradoxní štěstí**. Kniha se zabývá člověkem a jeho postavením v rámci hyperkonzumní společnosti. Na první pohled by se mohlo zdát, že tato společnost směřuje ke stále většímu bohatství všech lidí. Ovšem jak se ukazuje, určité vrstvy obyvatel naopak chudnou, někteří jsou dokonce na hranici chudoby nebo dokonce i pod ní. Jevy, které k tomu vedou, jsou popsány v této knize, což mi může pomoci pochopit současnou situaci lidí bez domova.

11 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Bylo zjištěno, že škála důvodů, proč se lidé ocitají na ulici, je velmi široká. Od příčin ryze ekonomických přes rodinné tragédie až po neuvěřitelné příběhy životních zkušeností, které postupně vedli k životu bez domova. Tyto faktory se samozřejmě prolínají a nelze určit nějaký přesný vzorec, podle kterého by se dalo určovat nějakou predispozici dané situace, že by směřovala k bezdomovectví. Věk, pohlaví ani sociální postavení není nikdy zárukou toho, že se člověk nemůže ocitnout v takové situaci. Jsou sice některé příběhy, u kterých se dají vyzorovat nějaké podobné rysy, avšak nejedná se o pravidlo. Nicméně na výzkumné otázky lze na základě terenního výzkumu a otázek z polostrukturovaného rozhovoru odpovědět.

Výzkumná otázka 1:

Jaké jsou změny hodnot v důsledku změny životního stylu a jak chápou dané hodnoty?

Ke změně hodnot dochází především u zjevných bezdomovců, a to zvláště u těch kteří strávili na ulici již několik let a vytvořili si tak nový hodnotový žebříček minulost a

paradoxně ani budoucnost není pro ně aktuálním tématem. Skrytí bezdomovci oproti tomu mají vztah ke své minulosti, často se k ní obrací a doufají v návrat do většinové společnosti. Proto i jejich návyky a vztah k materiálním hodnotám zůstává podobný nebo stejný, ačkoliv je konfrontován s novou realitou.

Výzkumná otázka 2:

Jakým způsobem a zda vůbec si zkoumané osoby vytváří nový sociální systém s vlastními symboly a hodnotami a v čem se liší?

U zjevných bezdomovců skutečně dochází vytváření sociálního systému, i když ne bezzbytku. Vytvořená komunita dokáže však lépe využívat i zdrojů na které jedinec sám na ulici nedosáhne.

...jedinec nemůže unést svou izolovanost...(Fromm 2014: 195)

Dochází i k ochraně mezi členy komunity a mnohdy i k přátelství, i přes to, že život na ulici nepřináší člověku ideální duševní pohodu. U skrytých bezdomovců nelze říci, že by vznikali nějaké sociální vazby nebo by byla snaha se co nejvíce začlenit do skupiny lidí bez domova. Motivace je zcela opačná a to co nejrychleji se vymanit z tohoto prostředí.

Výzkumná otázka 3:

Jak se liší zkoumané skupiny dlouhodobých a krátkodobých bezdomovců ve vztahu k materiálním hodnotám?

Částečně bylo odpovězeno otázce č. 2. Zatímco zjevní bezdomovci, nebo alespoň její podstatná část, vytváří svou interakcí s ostatními členy vlastní osobitou subkulturu, která

přechází po přijetí tohoto stavu do životního stylu, někdy i s pocitem značné svobody. Oproti tomu skrytí bezmovci jsou častěji oběťmi nenadálých situací (dluhů, rozvodu, nemoci) nicméně s nějakým zázemím a kontakty v majoritní společnosti a doufají tak, že se brzy navrátí ke svým obvyklým návykům a potřebám. V jejich setkání s životem na ulici tak funguje i probuzení motivace, která je zásadní pro zvládnání těžkých životních situací.

Dnes už je uspokojivě prokázáno, že součástí vnitřního ustrojení lidské bytosti jsou nejen fyziologické, ale také psychologické potřeby..(Maslow 2014: 208).

41

5.1.2i Vytvoření opatření, příp. též metodiky k řešení oddlužení nejchudších obyvatel, kteří již ztratili nebo jsou ohroženi ztrátou bydlení (osoby, které nedosáhnou na osobní bankrot).

12 ZÁVĚR

Osobní zkušenost života na ulici, kterou jsem zažil, i když po omezený čas, mne osobně utvrdila v tom, že lidé kteří se na ni dostali, jsou stejní jako v každé jiné sociální skupině. Ano, převládají osoby s nějakým handicapem, ať jde o vzdělání nebo psychickou nestabilitu nebo i absenci návyků, které umožňují člověku vykonávat stále se opakující až rutinní práci. Tyto návyky dokáže potlačit i samotný pobyt na ulici, jak jsem se přesvědčil na vlastní kůži po návratu s terénního výzkumu. Znovu se zapojit do každodenního koloběhu brigád a studia bylo pro mne velice těžké a trvalo delší dobu, než sem si mohl říci, že je vše opět v zaběhnutých kolejích. Proto se mi zdají různé odsudky lidí bez domova a jejich marginalizace, jako nemístné a vypovídající jen o nepochopení a neznalost daného tématu. I Někteří lidé pracující v charitativních nebo sociálních službách mají na tyto osoby dost přísný

až odsuzující pohled. Nicméně služby, které tyto organizace nabízejí, jsou spíše udržovacím prvkem, který problém zakonzervuje, než aby ho řešil. Rozhodně nelze říci, že by nabízené služby byly vždy účinné a nabízeli služby a programy i pro ty, kteří jsou na ulici dlouho a skutečně s ulicí takzvaně srostli. Dalo by se namítnout, že určitá míra sebezapojení do procesu návratu, je potřeba u každého jedince, avšak jak jsme viděli je podstatný zejména nějaký stimul, který by dokázal člověka motivovat takovou to těžkou změnu zahájit. Mohu jen doufat, že přístup organizací, které lidem pomáhají, a je to činnost velice záslužná, se změní a vytvoří i programy a pomoc, která by dokázala takovou změnu v člověku nastartovat. Můžeme jen věřit, že strategie MPSV dokáže alespoň částečně zmírnit tyto jevy, například tímto bodem ze své strategie: *5.1.2i Vytvoření opatření, příp. též metodiky k řešení oddlužení nejchudších obyvatel, kteří již ztratili nebo jsou ohroženi ztrátou bydlení (osoby, které nedosáhnou na osobní bankrot).*(MPSV 2013: 41).

13 POUŽITÁ LITERATURA

1. Arnolds, K. 2004. Homelessness, citizenship and identity. The uncanniness of late modernity. New York: State University Press
2. Baudrillard. J. 1998. The Consumer Society: Myths and Structures. London: Sage Publications
3. Bauman, Z. 2007. Consuming life. Cambridge: Polity Press
4. Duffková, J. 2008. Sociologie životního stylu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk
5. Erikson, E.H. 2015. Životní cyklus rozšířený a dokončený. Praha: Portál

6. Fitzpatrick, S., P. Kemp, S. Klinker 2004. Bezdomevctví: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky
7. Froom, E. 2014. Strach ze svobody. Praha: Portál
8. Hawkins, D. I. 1995. Consumer Behavior. Chicago: Irwin
9. Humes, E. 2012. Garbology. New York: Pinguin
10. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomevctví v České republice do roku 2020. 2013. Praha: MPSV
11. Lipovetsky, G. 2007. Paradoxní štěstí. Praha: Prostor
12. Maslow, A. H. 2014. Kolektivní paměť. Praha: Karolinum
13. Maslow, A. H. 2014. O psychologii bytí. Praha: Portál
14. Průdková, T. 2008. Bezdomevctví. Praha: Triton
15. Vágnerová, M. 2013. Bezdomevctví jako alternativní existence mladých lidí. Praha: Karolinum